

samoodločbo in bitko za plebiscit. Izvori nove ustavnosti so po avtorjevem mnenju v uporabi proti ustavni centralizaciji Jugoslavije na eni strani in v pisateljski ustavi, ki je izhajala iz spoznanja o potrebi po ustavi v izvirnem pomenu, ustreznih merilih modernega prava in ne ideologiji. Nova slovenska ustava, ki smo jo dobili po številnih zapletih, je v vseh svojih temeljnih prvinah vendarle izraz doseženega političnega kompromisa v pluralistični družbi (z vsemi posledicami za njeno udeležanje in interpretacijo). Razpوتا nastale ustavne demokracije so postavljena s pravico do svobode in blaginje in z omejevanjem in delitvijo oblasti. Z ustavo iz 1991. leta smo dobili prvo moderno slovensko ustavo, ki je predvsem notranje in na novo konstituirala našo osamosvojevano državo.

»Prva moderna slovenska država je po svojem izvoru privilegirana. Njena zasnova se je namreč najprej oblikovala v kulturnih laboratorijih in ne v državnih ustanovah. Nastajala je med uporabi proti oblasti in njenemu nasilju« (str. 339). Ustava je vpeta med osrednja načela suverenosti oblasti, svobode državljanov in enakosti vseh ljudi. Ustavnost pa je več kot to: pomeni iskanje ravnotežja, med osrednjimi vrednotami suverenosti, svobode in enakosti med urejenostjo in napredkom, med ustvarjalnostjo in enakostjo. Za pravno državo in za ustavno demokracijo je značilno, da tega ravnotežja (harmonije) ne išče vsak po svoje v skladu s svojimi koristmi, temveč so iskanje smisla ustave, njena razlaga in celo ponovno opredeljevanje v rokah posebnega poklica sodnikov, ki sestavljajo eno od treh glavnih vej državne oblasti. Iskanje žive in dejavne ustave pa ni enostavno in predpostavlja ustrezno pravopolitično kulturo in državljanski pogum. Knjiga pa nas ne opozarja zgolj na te nove razsežnosti ustavotvornosti, temveč prispeva z analizo bistvenih prvin s konstituiranjem države tudi k ustreznemu razumevanju lastne države in njene pravne zgradbe. To je še posebej poudarjeno z dodatkom h knjigi, kjer je prikazana razvojna pot ustavnega besedila. Knjiga je s svojo teoretično utemeljenostjo in faktografsko natančnostjo ustrezno berilo za ustavne pravnike, politologe in vse druge, ki jih zanima nastanek slovenske države.

Marjan Brezovšek

JANEZ KOLENC

Politična kultura Slovencev

(Raziskovanje odnosa med civilno družbo in državo)

Založba Karantanija, Ljubljana 1993, str. 292

Politična kultura doživlja v zadnjem času nekakšno renesanso; v veliki meri je to posledica nezadovoljstva z omejitvami pristopa racionalne izbire k človeškemu vedenju. Ugovori ali zadržki k tej teoriji se ne nanašajo na pojasnjevanje človeškega vedenja pri individualnih prizadevanjih za uresničevanje ciljev, pač pa na predpostavko, da cilji sami ne zahtevajo pojasnila. Namesto da bi kot socialna znanost začel na koncu, predpostavljajoč preference in interese, kulturni pristop za osrednji predmet raziskovanja postavi: »zakaj si ljudje želijo to, kar si želijo«. Če naj bo ta obnovljeni interes v politični kulturi vreden truda, potem morajo prihodnje raziskave posvetiti vso pozornost načinu povezanosti institucij z vrednotami. Ljudje ne doživljajo teh vrednot ločeno od drugih, s katerimi si jih delijo, ali sodelujejo v družbenih odnosih brez uravnavanja (opravičevanja) svojega vedenja do drugih. Niso torej potrebne nadaljnje razprave o opredelitvi kulture, pač pa oblikovanje teorij, ki bodo sposobne povezati institucionalne odnose in načine zaznav, družbene odnose in vrednote. In prav to je tista točka, kjer je analiza Janeza Kolence najbolj obetajoča.

Nobeno naključje torej ni, da je v skladu s takšno usmeritvijo vodilna nit skozi avtorjevo besedilo teoretični spor med kritično in sistemsko teorijo družbe oziroma naprotja med Habermasom in Luhmannom. Če si Habermas zamišlja odnos med posameznikom in družbo kot proces komplementarnih povezanosti in odvisnosti, jih Luhmann obravnava kot naključno povezane in odvisne enote socialnih sistemov. Teoretični okvir raziskovanja odnosov med posamezniki, »družbo«, kulturo in politiko na Slovenskem je tako avtor zasnoval na paradigmatičnem pojmovanju »individualizacije sistema« oz. »sistematizacije individuma«, in

sicer tako da teorija socialnih sistemov zastopa paradigmo »družbenega sistema«, teorija komunikativnega delovanja pa paradigmo »družbenega individuuma«. Sistematična in pregledna obravnava odnosov med individuumom in sistemom je hkrati uvid v razpravljanje o socializacijski znanosti oz. genezi raziskovalnega koncepta politične kulture, ki jo med drugim utemeljuje s prevladujočo prisotnostjo ali drugega pristopa v dosedanjem raziskovanju politične kulture. Raziskovalna prizadevanja zato na splošno razločuje na sistemsko-teoretični pristop k raziskovanju politične kulture in družbenokritični oz. kritičnoteoretični pristop k temu raziskovanju. Z razrešitvijo paradigmatičnega konflikta se je avtor izognil tudi problemom in zapletom pri opredelitvi in operacionalizaciji politične kulture.

Avtor tako ni zapadel v različne poenostavitve in zoževanje koncepta politične kulture na psihološke, sociološke, objektivne, hevristične, lingvistične in druge okvire ali kar enostavno na njihovo izenačevanje, tj. na množstvo opredelitev, ki samo prenašajo breme opredelitve politične kulture in takšne ideje, kot so nacionalna kultura, politična identiteta ali prevladujoča ideologija. Politična kultura zanj tudi ni zgolj nekakšna splošna oblika moralne ureditve družbe, še manj pa nekakšna pojasnjevalna panacea, univerzalno »zdravilo« za vse probleme. Kulturni pristop ne poskuša zanikati delovanja sebičnosti, vendar pa vztraja pri spraševanju, kako so posamezniki prišli do prepričanja, kje so ti interesi. Na takšni podlagi je možno politično kulturo kot ciljno spremljivko raziskovanja obravnavati le kot multideterminirani družbeni in politični pojav, agente oz. posrednike politične socializacije pa v okviru teorije subjekta oz. znotraj dinamično strukturiranega življenjskega sveta. Za raziskovanje politične kulture je gotovo najpomembnejši rezultat razkritje vzrokov oz. determinant določenega političnega delovanja posameznikov in družbenih skupin. Takšna razkritja pa so pomembna tudi za oblikovanje določene politične strategije in razvoja političnega sistema ter tudi za vodenje vsakdanjih političnih dejavnosti. Praktičen prispevek avtorja zato najdemo v prikazu politične kulture Slovencev skozi delovanje agentov oz. subjektov politične socializacije in vpliv objektivnih družbenih zgodovinskih okoliščin.

Ker je politična kultura holistični koncept, ki zahteva operacionalizacijo makroteorije in analize, se raziskovalci srečujejo s številnimi metodološkimi problemi v prizadevanjih za ugotavljanje, merjenje in koreliranje kulture in politične kulture in dognanja odnosov med strukturo, vedenjem in kulturo. Avtor je zato dosedanja raziskovanja dopolnil z raziskovalnim modelom in operacionalizacijo tipov politične kulture, na podlagi katerih je mogoče presojati posamezne nacionalne, zgodovinske, regionalne in globalne politične kulture kot posamezne razvojne stopnje ali presečna stanja, njihove idealtipske značilnosti pa predstavlja v razsežnostih subjektivnih nacionalnih in družbenozgodovinskih, socialnih in političnih značilnosti. Avtor podrobneje razčlenjuje zlasti dve tipologiji (politične) kulture: avtoritarno in množičnodemokratsko ter predstavniškodemokratsko in civilnodružbeno. S teoretičnega vidika je prav tipologizacija (politične) kulture tisto področje, kjer je avtor največ pripomogel k dosedanjim obravnavam politične kulture. V takšnih pojmovnih in metodoloških razmerjih je politično kulturo konkretne družbe moč raziskovati tako s kvantitativnimi družboslovnimi metodami kot tudi s kvalitativnimi metodami, kot sta na primer hermenevitična-zgodovinska ali etnometodologija ipd.

Čeprav avtorju ni uspelo obdelati vseh subjektivnih agentov politične socializacije na Slovenskem in raziskati pomena in vpliva velikih družbenih in zgodovinskih dogodkov, ki so se zasedrali v osebno, socialno, politično in narodno zavest Slovencev in objektivno vplivajo na njihovo politično kulturo, česar se tudi sam zaveda, pa je vendarle prišel do nekaterih pomembnih spoznanj in ugotovitev. Takšen je njegov sklep, za katerega je v knjigi najti tudi empirične dokaze, da je osebnostni, socialni, politični in narodni značaj Slovencev bolj določen z objektivnimi zgodovinskimi okoliščinami kot pa z delovanjem subjektivnih agentov politične socializacije. V tem smislu označuje delovanje subjektivnih agentov politične socializacije na Slovenskem kot še posebej neustrezno in neučinkovito. Politična kultura Slovencev je tako v največji meri še vedno egocentrična in deluje kot nezavedna, iracionalna in preostala sestavina v sodobnih političnih procesih in spopadih. Emancipatorična in civilnodemokratska zmogljivost

agentov politične socializacije se na Slovenskem šele razvija, prevladujeta pa še vedno tradicionalna politična kultura in konzervativna miselnost. Nedvomno lahko avtorju te knjige Janezu Kolencu priznamo poglobljeno in inovativno proučevanje politične kulture nasploh in posebej v Sloveniji, s čimer je nadaljeval pri nas že uveljavljeno tradicijo raziskovanja politične kulture, katere začetnik je prof. Stane Južnič.

Marjan Brezovšek

NIKO TOŠ (ured.)

Slovenski izziv

(Rezultati raziskav javnega mnenja 1990–1991)

FDV–IDV, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1992, str. 235

Knjiga vsebuje analize in poročila, pripravljena na podlagi rezultatov raziskav v okviru projekta Slovensko javno mnenje, ki so bile opravljene v letih 1990 in 1991, torej v prelomnem obdobju slovenske zgodovine: pred prvimi demokratičnimi volitvami in po njih; pred slovensko osamosvojitvijo in po njej. Knjiga tako celovito zajema politično življenje s slovensko demokracijo in slovenske politične stranke med slovenskim osamosvajanjem. Nedvomno so ti veliki sistemski in strukturalni premiki opredeljeni tudi z nacionalno zavestjo in celotno nacionalno problematiko, zato ji je v knjigi posvečena ustrežna pozornost. Knjiga je tako vrhunska sinteza socialnostrukturalnih, političnih in kulturnih sprememb v slovenskem prostoru, posebno vrednost pa ji daje še mednarodni primerjalni okvir, kar je omogočilo primerjave s strukturalnimi premiki v srednjeevropskih in vzhodnoevropskih družbah.

Slovenijo je skupaj z drugimi srednje- in vzhodnoevropskimi nekdanjimi komunističnimi državami zajel tretji demokratizacijski val v obdobju po drugi svetovni vojni. Potek preobrazbe teh držav in njihove možnosti za

uveljavitev demokratičnih institucij in političnih odnosov, tj. njihovo politično modernizacijo, določa dvoje presečišč – redefiniranje nacije oz. nacionalne države (in osamosvajanje narodov) ter vprašanje razmerja med demokratičnimi institucijami in gospodarskim prestrukturiranjem teh družb. Ne glede na razlike v stopnji njihove družbene in gospodarske razvitosti pa so vzroki za politično modernizacijo precej podobni (križa legitimnosti, omejevanje človekovih pravic, neučinkovitost vzhodnoevropskih sistemov in stroški represije). Načini in oblike prehoda v demokracijo so različni, odvisni pa so od narave predhodnega režima, razmerja družbenih sil in politične moči, ki jo imajo, prav tako pa tudi od širšega oz. mednarodnega okolja. Raziskovalni podatki, čeprav zadevajo le subjektivno razsežnost tega »prehodnega obdobja«, kažejo na nekatere posebnosti Slovenije in možnosti uspešnega »prehoda« v njej.

Raziskovalni podatki prikazujejo torej stališča, vrednotenja in poglede ljudi, njihovo subjektivno doživljanje sprememb in izpovedana pričakovanja ob preobratu, prehodu in radikalni reformi v Sloveniji. Pokažejo na premike v gledanjih na ključna družbena razvojna vprašanja in torej na premike v zavesti nasploh. To npr. ponazarja sestavek Z. Roterja o »prepoznavanju in razumevanju preteklosti«, ki vključuje oceno medvojnega dogajanja in povojnega t. i. »socialističnega obdobja«. Na razumevanje »prehoda« in odnosa ljudi do strukturalnih sprememb seveda lahko odločilno vpliva tudi vrednotenje preteklosti. V ta okvir spada tudi drugi Roterjev prispevek z naslovom Premišljevanje o (katoliški) Sloveniji, 1992. Rezultati potrjujejo podmeno o dozorelosti slovenske politične in kulturne zavesti v smislu obstoja trdnih meril za presojanje preteklega in načrtovanje prihodnjega. Javnost tudi ni naklonjena pustolovstvu v prihodnosti ali sleparjenju s preteklostjo. Avtorjeva razlaga se nagiba tudi h koncu mita o katoliški Sloveniji, »če katoliškost razlagamo kot popolno privrženost velike večine (npr. dveh tretjin) slovenskega prebivalstva katoliški cerkvi, njenim dogmatičnim resnicam, moralnemu in družbenemu nauku, kot nesporno priznavanje, naj ima ta Cerkev položaj in vlogo hegemon v vseh rečeh verskega, moralnega, kulturnega in političnega življenja državljanov, kot pravico do nesporn-